

doi: <http://dx.doi.org/10.15407/dse2015.02.065>

УДК 331.522

І.В. ЖАЛІНСЬКА

канд. екон. наук, ст. наук. співроб.
Інститут демографії і соціальних досліджень
імені М.В. Птухи НАН України
E-mail: zhalinska@gmail.com

ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ ТА НАПРЯМИ ЗАСТОСУВАННЯ МАТРИЦЬ СОЦІАЛЬНИХ РАХУНКІВ У ДОСЛІДЖЕННЯХ РИНКУ ПРАЦІ

Метою дослідження є визначення основних характеристик матриць соціальних рахунків (МСР), огляд методологічних підходів до їх побудови та напрямів використання у дослідженнях ринку праці.

Розглянуто підхід до розширення окремих елементів матриці національних рахунків з використанням додаткових джерел інформації. Основну увагу приділено МСР у дослідженнях ринку праці, де розглядається роль населення в економіці через вивчення попиту і пропозиції на робочу силу шляхом опису характеристик зайнятих і джерел доходів домашніх господарств. Основними характеристиками матриць визначено гнучкість їх побудови та значні аналітичні можливості. Наведено найбільш популярні підходи до побудови МСР. Визначено основні аналітичні напрями використання МСР, серед яких є дослідження: продуктивності витрат праці; зайнятості; складу зайнятих за видами діяльності за статтю та рівнем освіти; диференціації вартості праці за гендерною ознакою та видами діяльності. Доведено, що перевагою застосування МСР у ході оцінки показників ринку праці є високий рівень надійності та деталізації.

Визначено, що суттєві аналітичні можливості МСР і значна залежність методології їх побудови від національних умов функціонування ринку праці та статистичної системи актуалізують дослідження методологічного та практичного характеру побудови МСР в Україні.

Ключові слова: матриця соціальних рахунків, матриця національних рахунків, сателітні системи, ринок праці.

И.В. Жалинская

канд. экон. наук, ст. науч. сотр.
Институт демографии и социальных исследований
имени М.В. Птухи НАН Украины
E-mail: zhalinska@gmail.com

ПОДХОДЫ К ПОСТРОЕНИЮ И НАПРАВЛЕНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МАТРИЦ СОЦИАЛЬНЫХ СЧЕТОВ В ИССЛЕДОВАНИЯХ РИНКА ТРУДА

Цель исследования – определение основных характеристик матриц социальных счетов (МСС), обзор методологических подходов к построению матриц и направлений использования в исследованиях рынка труда.

© ЖАЛІНСЬКА І.В., 2015

Рассмотрен подход к расширению отдельных элементов матрицы национальных счетов с использованием дополнительных источников информации. Основное внимание уделено МСС в исследованиях рынка труда, где рассматривается роль населения в экономике с учетом изучения спроса и предложения рабочей силы путём описания характеристик занятых и домашних хозяйств по источникам доходов. В качестве основных характеристик матриц определены гибкость их построения и значительные аналитические возможности. Приведены наиболее популярные подходы к построению МСС. Определены основные аналитические направления использования МСС, среди которых: исследования производительности затрат труда; занятости; состав занятых по видам деятельности по полу и уровню образования; дифференциация стоимости труда по гендерному признаку и видам деятельности. Доказано, что преимущество применения МСС в ходе оценки показателей рынка труда, — высокий уровень надежности и детализации.

Определено, что существенные аналитические возможности МСС и значительная зависимость методологии их построения от национальных условий функционирования рынка труда и статистической системы актуализируют исследования методологического и практического характера построения МСС в Украине.

Ключевые слова: матрица социальных счетов, матрица национальных счетов, спутниковые системы, рынок труда.

I.V. Zhalinska

PhD in Economic, Senior Researcher
Ptoukha Institute for Demography and Social Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine
60, T. Shevchenko blvrd, Kyiv, Ukraine, 01032
E-mail: zhalinska@gmail.com

APPROACHES TO THE CONSTRUCTION AND APPLICATIONS OF LABOUR-ORIENTED SOCIAL ACCOUNTING MATRIX

The aim of the research is to determine key features of the labour-oriented Social Accounting Matrixes (SAM), the consideration of methodological approaches to their building and analytical capabilities.

The paper considers an approach to the expansion of a particular element of a National Accounting Matrix using additional sources of information. The attention is focused at the labour-oriented SAM, which examines the role of the population in the economy researching of supply and demand for labour using description of the characteristics of employees and households by income sources. Their construction flexibility and significant analytical capabilities as the main features of the matrix are determined. The most popular approaches to the construction of the SAM are defined. The basic analytical uses of the labour-oriented SAM are determined: research productivity of labour; employment; composition of labour among industries in terms of gender, education level; gender cost of labour differential among industries. It is proven that the advantage of using the SAM in the evaluation of labour market indicators is the highest level of reliability and detail.

It is determined that the analytical capabilities of labour-oriented SAM and significant dependence of methodology for constructing it from the national conditions of the labour market and the statistical system actualize the research of methodological and practical construction of the labour-oriented SAM in Ukraine.

Key words: Social Accounting Matrix, National Accounting Matrix, satellite system, labour market.

Постановка проблеми. Комплексність та динамічність сучасних соціально-економічних процесів, їх усе більша складність призводять до того, що наслідки реалізації заходів політики в цій сфері характеризуються невизначеністю, стають більш розгалуженими, складнішими та важко прогнозованими. Для їх вимірювання та оцінки науковці потребують більш досконалих, деталізованих методів дослідження, які ґрунтуються на якомога ширшому застосуванні статистичних даних, отриманих із різних джерел. Одним із перспективних напрямів розвитку такого роду досліджень у соціально-економічній сфері є використання матриць соціальних рахунків (далі – МСР).

Сучасна соціально-економічна політика є ефективною за умови її спрямування на досягнення соціально значущих цілей розвитку суспільства, що обумовлює необхідність аналізу взаємовпливу соціальних і економічних процесів. МСР є доволі поширеними в якості практичного інструментарію дослідження соціально-економічних процесів за кордоном. В Україні відсутній достатній досвід їх застосування в ході обґрунтування та прийняття рішень у соціально-економічній політиці. Сфера застосування МСР є доволі широкою – вони можуть бути орієнтовані для відображення процесів на ринку праці, у сферах соціального захисту населення, освіти тощо [1]. Наразі широке застосування мають МСР у дослідженнях ринку праці (далі – орієнтовані на працю МСР). Для України вивчення досвіду використання такого інструменту дослідження ринку праці є вкрай важливим та актуальним на фоні необхідності розробки та впровадження ефективної соціально-економічної політики на ринку праці. Зауважимо, що побудова та застосування МСР, зокрема орієнтованої на працю, базується на загальних методологічних підходах та водночас суттєво залежить від особливостей статистичної системи кожної країни. В Україні здійснюється побудова матриці національних рахунків (далі – МНР) та існують значні статистичні ресурси в галузі дослідження домогосподарств та ринку робочої сили, що створює практичні передумови для побудови МСР.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підґрунтям для появи МСР слугувало представлення національних рахунків у матричній формі, що було запропоновано Р. Стоуном (R. Stone) у 1940–1950-х роках продовжено цю розробку у 1960-х рр. [1]. Суттєвий внесок у розвиток МСР внесли Г. П'ятт (G. Pyatt) і Дж. Раунд (J. Round), які застосували МСР у 1970–1980-х рр. у країнах, що розвиваються [2]. Відтоді було запропоновано виконувати соціально-економічний аналіз як невід'ємну частину концепцій національних рахунків, що спричинило включення розділів з розробки МСР до стандартів системи національних рахунків [2]. Досвід розробки орієнтованих на працю МСР мають декілька країн ЄС. Так, оцінку ринку праці зі застосуванням МСР здійснено в Нідерландах, Італії, Португалії, Фінляндії [3, С. 47–49]. Серед основних завдань, поставлених та розв'язаних дослідниками з застосуванням МСР, можна назвати: аналіз впливу політики державних витрат на соціальну диференціацію та економічне зростання; дослідження структури зв'язків між економічними агентами на основі розробки системи мультиплікаторів фіксованих цін та методів їх декомпозиції [4, 5]. Дослідниками були вирішені важливі методологічні завдання, до яких можемо віднести: встановлення зв'язків між МСР та МНР, визначення можливостей дезагрегації матриць, вибір методу їх балансування та узгодження. Таким чином, проведені дослідження мають два основних аспекти: визначення й розвиток прикладних аспектів МСР і вирішення методологічних проблем. Проведений аналіз наукових публікацій з історії розвитку МСР, її методологічних та практичних аспектів, підтверджує актуальність її застосування в Україні з врахуванням розвитку статистичної бази та важливих завдань вітчизняної розробки ефективної соціально-економічної політики.

Метою дослідження є визначення основних характеристик МСР, огляд методологічних підходів до їх побудови, у тому числі з врахуванням розвитку інформаційної бази в Україні. Значну увагу приділено напрямам використання МСР у дослідженнях соціально-економічних процесів на ринку праці.

Виклад основного матеріалу. Появі концепції МСР передували доволі тривалі шляхи розвитку теоретичних макроекономічних концепцій, які давали поштовх до розробки нового статистичного інструментарію з певним набором функцій. Пер-

шою на цьому шляху була концепція економічної рівноваги та чисельні підходи до її моделювання, запропоновані різними науковцями. Від початку об'єктом уваги був виключно макроекономічний рівень. У 1973 р. В. Леонтьєвим була запропонована модель міжгалузевого балансу (статична модель таблиці «витрати-випуск»), яка наразі становить методологічну основу для багатьох сучасних досліджень структури і динаміки економічних систем, хоча варто зауважити, що використовують і інші моделі економічної рівноваги. Економіка в моделі представлена у вигляді економічних потоків, згрупованих у матричній формі, що дає змогу вирішувати широке коло завдань економічного аналізу.

Матричне представлення руху фінансових ресурсів втілене в системі національного рахівництва у вигляді МНР. Це дозволяє здійснювати комплексний аналіз товарних та грошових потоків, які циркулюють у відкритій економічній системі. Водночас розвиток інформаційної складової досліджень, розширення інформаційної бази на різних рівнях досліджень – мезо- та мікрорівня, значно розширює практичний аспект застосування МНР. Мова йде про МСР, які, базуючись на МНР, є гнучким та зручним інструментом економіко-статистичних досліджень та значно розширюють сферу їх застосування. Перше суттєве розширення МНР було пов'язано з включенням до розгляду рахунків іншого світу як екзогенного фактору. Моделі загальної рівноваги починають розглядати відкриту економіку. Надалі процеси глобалізації, інформатизації, поява нових форм господарювання, що відбивають кардинальні зміни практично на всіх рівнях, значно ускладнили економічні системи країн. Виникає зацікавленість у більш глибоких дослідженнях, що викликало появу так званих сателітних (супровідних) систем [1]. Особливості побудови та сфери застосування таких систем доволі широко висвітлені в науковій літературі [1, 3, 6, 7]. Їх розгляд базується на підході, що передбачає розширення окремих елементів МНР, які не можуть бути в ній відображені (наприклад, не-грошові вимірники зовнішнього середовища), з обов'язковим використанням додаткових джерел інформації, що дає змогу побудувати розширені монетарні, фізичні та часові таблиці, завдяки яким, відповідно, можна описати економічні, соціальні, екологічні та інші аспекти діяльності людини на комплексній основі [1]. Таким чином, існує можливість досліджувати явища та процеси в системах, які не можуть бути прямо оцінені у грошовій формі та не відображаються у МНР, що значно розширює можливості аналізу. Це пояснюється тим, що, з одного боку, сателітні системи знаходяться в рамках національних рахунків і належать до основної частини комплексної економічної статистики. З іншого боку, відображаючи специфіку певної галузі, вони також пов'язані з конкретною інформаційною системою. Тому, зберігаючи тісні зв'язки з центральними рахунками, сателітні системи полегшують аналіз у конкретних областях в межах макроекономічних рахунків і аналізу [1].

До таких сателітних систем повною мірою належить МСР. У загальному вигляді МСР – це балансова модель, що складається з набору взаємопов'язаних статистичних таблиць, які утворюють схематичне зображення економічних потоків для різних інституційних одиниць або груп у певний момент часу, в тому числі економічну діяльність та споживчі товари, виробничі фактори й деякі установи. Така модель слугує аналітичним інструментом, який дає змогу поєднати макроекономічну інформацію з іншими масивами економічної статистики, перш за все соціального характеру [6, С. 151]. Будучи своєрідним «розширеним» варіантом МНР, окремих її взаємозв'язків, МСР створює базу для більш детального аналізу розподільних процесів, в тому числі – формування та розподілу доходів серед різних соціальних груп з деталізацією за певним критерієм.

В орієнтованій на працю МСР основна увага приділяється ролі населення в економіці через дослідження попиту на робочу силу та її пропозиції через опис характеристик зайнятих та домашніх господарств за джерелами доходів відповідно. В залежності від цілей аналізу в матрицю можуть бути інтегровані додаткові параметри. Таким чином, охоплюючи дві різні статистичні системи, МНР та рахунки робочої сили, МСР забезпечує ув'язку макроекономічної статистики зі статистикою робочої сили та домашніх господарств і дає змогу проводити аналіз політики з використанням відповідних показників [7].

Результати огляду наукових джерел дають можливість визначити такі основні напрями застосування МСР на сучасному етапі [1, 3–7]:

- аналіз процесів формування й розподілу доходів різних соціальних груп з певною визначеною деталізацією;
- з'ясування того, яким чином створюється система розподілу доходів в економіці і чи здійснюють її зміни вплив на динаміку виробництва;
- визначення впливу економічної політики на процеси формування й розподілу доходів – наприклад, оцінка податкового навантаження на різні сектори економіки, ефективності податкової системи, системи соціального страхування, параметрів кінцевого попиту домогосподарств і держави, обсягу заощаджень, які визначають обсяги інвестицій тощо.

Важливим аспектом в МСР є методологія їх побудови. Як вже зазначено, проблеми методології побудови МСР становлять окремий напрям досліджень. Найбільш повно основні методологічні аспекти, які наразі є актуальними, на нашу думку, викладено в Керівництві з матриці соціальних рахунків і рахунків праці [4]. Конкретний набір статистичного інструментарію визначається особливостями статистичної бази країни, однак існують певні спільні процедури. Процес побудови орієнтованої на працю МСР, як правило, передбачає такі етапи [4, С. 87]:

- ідентифікація та підготовка відповідних джерел даних. Цей етап може охоплювати узгодження декількох файлів даних мікрорівня з метою отримання набору відповідних змінних і їх гармонізацію з метаданими національних рахунків;
- поєднання баз даних для уможливлення розкладання традиційних показників національних рахунків на більш деталізовані соціально-економічні змінні (наприклад, за статтю та за рівнем освіти);
- виявлення помилок і регуляризація або балансування. Невідповідності між оцінками, отриманими шляхом об'єднання даних мікрорівня, і показниками національних рахунків, можуть спостерігатися після попередніх етапів. Необхідно дослідити ці невідповідності з метою виявлення помилок у даних та внести змін.

Центральною проблемою в методології побудови є коректні процедури інтегрування різних джерел даних. В якості таких джерел, як правило, використовуються дані національних рахунків, результати обстежень домашніх господарств (в Україні – Обстеження економічної активності населення), а також обстежень підприємств (в Україні – Вибіркове обстеження підприємств тощо). Для інтеграції різних джерел використовують висхідний (знизу-вгору) та низхідний (згори до низу) підходи. Вони доволі детально висвітлені в науковій фаховій літературі [1, 3, 7]. Викладемо їх основні положення.

Побудова (компіляція) МСР з використанням висхідного підходу починається з нижнього рівня – всі операції розраховуються на основі мікроданих з метою отримання шуканих агрегованих змінних. Висхідний потік може бути оформлений з ви-

користанням національних рахунків у форматі матриці та рахунків у тих випадках, коли в МСР включаються тільки грошові дані про характеристики зайнятих. Якщо рахунки праці відсутні, необхідно скласти дані про зайнятих у відповідності з вимогами МСР. На тому ж рівні деталізації наявні і фізичні дані.

Існує два варіанти реалізації висхідного підходу: 1) похідні оцінки, бенчмаркінг – основні джерела даних слугують орієнтиром для подальшої деталізації і розширень; 2) бухгалтерський підхід – невідповідності між змінними можуть звестись до досліджень та корегування всіх даних, якщо в цьому є потреба [3, С. 90–91].

У першому випадку одне головне джерело даних визначається як найнадійніше (або основне джерело), й дані з цього джерела не змінюються. Наприклад, ним може бути перепис або велике структурне обстеження. Інші джерела використовуються тільки для подальшої деталізації або для введення річного чи квартального прикладу. Даний підхід не передбачає зворотного зв'язку з основним джерелом даних.

У другому варіанті для вдосконалення результатів використовуються всі джерела інформації, їхні сильні і слабкі сторони. Навіть основні джерела підлягають додатковим перевіркам і можливому корегуванню.

Використання низхідного підходу до побудови МСР передбачає оцінку агрегованих операцій і використання структур (співвідношення між агрегованими показниками) для розбивки. Застосування низхідного підходу вимагає даних національних рахунків у форматі матриці. Дані про працю та домогосподарства піддаються низхідній розбивці в цілях МСР, створюючи таким чином додаткові рахунки.

За використання даного підходу зберігаються зв'язки тотожності між виробництвом, доходом, витратами тощо, що є важливими якісними перевірками показників. Необхідною є повна відповідність між цими змінними. Використання низхідного підходу передбачає розширення частин національних рахунків, яке складається тільки з подальшої деталізації певних операцій (наприклад, отримання доходу відповідно до більш детальної класифікації праці або підсекторів домогосподарств) без корегування макроагрегатів. Розробка пілотних матриць соціальних рахунків для країн ЄС є прикладом цього підходу [3]. Відомості щодо обсягу та оплати праці найманих працівників групуються за видами діяльності, за статтю та освітою з використанням даних за результатами обстеження робочої сили, обстеження структури заробітних плат та інших джерел інформації. Підсумки макrorівня за доходами і споживанням поділяються за категоріями домогосподарств, з використанням даних за результатами обстежень бюджетів домашніх господарств і даних щодо статистики доходів. Дослідники зауважують, що доволі ефективним є поєднання низхідного та висхідного підходів, яке дає змогу отримати найкращі результати, оскільки прийняття рішення щодо одного з підходів до побудови МСР є вибором між швидкістю (низхідний підхід) й якістю (висхідний підхід) [3, С. 92].

Зауважимо, що МСР набувають широкого розповсюдження саме в аспекті аналізу соціально-економічних процесів. Функціонування ринку праці недостатньо відображається в даних національних рахунків. Наприклад, у оцінці гендерного розриву в оплаті праці інтерпретація твердження, що «середня заробітна плата чоловіків вище, ніж у жінок» вимагає деталізації. Така різниця може визначатись оплатою праці за повної зайнятості в порівнянні з платою за неповний робочий день, освітнім та професійним розподілом, досвідом роботи, або іншими особистісними характеристиками. Відповіді на ці питання вимагають даних зі статистики заробітної плати. Вони отримуються за результатами проведення Обстеження структури заробітної плати, що об'єднані з даними обстеження робочої сили щодо особистісних характеристик. Відповідно, МСР є основою для збільшення можливостей щодо проведення більш

грунтового аналізу, як безпосередньо, шляхом включення категорій праці до відповідних рахунків, так і опосередковано, через представлення та формалізацію зв'язку з базовими даними мікро- та мезорівня. Це можна інтерпретувати як відхід від простого структурного аналізу до аналізу взаємозв'язків між багатьма взаємозалежними явищами та показниками, що їх характеризують. Певним чином це створює нові можливості для моделювання економічних процесів та прогнозування.

Для унаочнення розглянемо основні аспекти побудови орієнтованої на працю МСР, що використовується органами державної статистики Португалії, фахівці якої мають найбільший досвід у застосуванні МСР [7]. У матриці основна увага приділяється вивченню ролі населення в економіці шляхом опису характеристик зайнятих (в аспекті попиту робочої сили), а також джерел доходів домашніх господарств (в аспекті пропозиції робочої сили), що враховує важливість робочої сили як фактора економіки.

Джерелами даних для побудови матриці слугували Обстеження бюджетів домогосподарств, адміністративні дані Міністерства праці та соціального забезпечення й Обстеження робочої сили в Португалії. Агреговані оцінки національних рахунків виконували функцію абсолютних обмежень (низхідний підхід).

Витрати праці (попит на робочу силу) описуються через доходи: заробітну плату і змішаний дохід, оскільки вони являють собою плату за використання праці в виробничому процесі. Надалі оплата праці та змішаний дохід дезагрегуються за певними характеристиками зайнятих: статтю і щодо кожної статі – рівнем освіти. Ці дані відповідним чином розміщують у таблиці за видами діяльності (табл. 1). При цьому деталізації підлягають дані національних рахунків, обчислені за виробничим методом у категоріях доданої вартості.

У табл. 1 C – оплата праці та змішаний дохід, підрядкові індекси i, j позначають відповідно певну характеристику зайнятих ($i = 1, 6$) та вид діяльності ($j = 1, 17$). Кожний рядок відповідає доходу зайнятих, що мають певний набір характеристик (стать, рівень освіти), а кожний стовпець – доходу зайнятих у певному виді діяльності. Так, доходи, що отримують зайняті у певному виді діяльності, розраховуються шляхом додавання всіх елементів відповідної графи матриці, водночас сума доходу зайнятих за певною характеристикою обчислюється шляхом додавання всіх елементів відповідного рядка.

З погляду пропозиції робочої сили досліджується інституційний сектор домашніх господарств за основними джерелами доходів: винагорода і заробітна плата, змішаний

Таблиця 1. Шаблон орієнтованої на працю МСР (за видами діяльності)

Характеристики зайнятих		Види діяльності					Всього
		1	2	...	16	17	
Чоловіки	Початкова освіта	C11	C12	C1j
	Середня освіта	C21	C22	C2j
	Вища освіта
Жінки	Початкова освіта
	Середня освіта
	Вища освіта
Всього		Ci1	Ci2	C

Джерело: [7].

Таблиця 2. Шаблон орієнтованої на працю МСР

Характеристики зайнятих		Джерело доходів домашніх господарств		Винагорода і заробітна плата	Змішний дохід	Дохід у зв'язку з похилим віком	Інші трансфертні доходи	Всього
Чоловіки	Початкова освіта	R11	R12	R1 _m		
	Середня освіта	R21	R22	R2 _m		
	Вища освіта		
Жінки	Початкова освіта		
	Середня освіта		
	Вища освіта		
Всього		Ri1	Ri2	R		

Джерело: [7].

дохід (включаючи дохід від власності), доходи у зв'язку зі старістю та інші трансфертні доходи. На цьому етапі використовувались національні рахунки, побудовані за методом доходів. Таким чином, маємо орієнтовану на працю МСР як розширення елементів МНР (табл. 2).

У табл. 2 R – це відповідний дохід зайнятих з певними характеристиками (за статтю та за освітою), підрядковий індекс m позначає відповідне джерело доходів ($m=1,4$). Кожний рядок відповідає доходу зайнятих, що мають певний набір характеристик (стать, рівень освіти), а кожний стовпець – доходу зайнятих відповідно до певного джерела доходів.

Основними аналітичними напрямками використання орієнтованої на працю МСР є дослідження: продуктивності затрат праці й зайнятості; складу зайнятих за видами діяльності за статтю та рівнем освіти; диференціації вартості праці за гендерною ознакою та за видами діяльності; окрім того розгляд даних МСР у динаміці дозволяє аналізувати наслідки та зміни в пропорціях праці (за складом та за видами діяльності). Зупинимось дещо детальніше на можливостях аналізу, що їх надає побудова та використання МСР.

МСР є корисним інструментом вимірювання динаміки продуктивності праці. Вивчення структури зайнятих за видами діяльності за статтю та освітнім рівнем дає змогу отримувати інформацію про склад зайнятих і затрати праці на рівні кожного виду діяльності. Наприклад, можна розрахувати відсоток високоосвічених жінок або чоловіків із середньою освітою за певним видом діяльності і по кожній з цих груп – відповідні витрати на робочу силу.

Вимірювання різниці в оплаті праці залежно від статі за видами діяльності і за країнами завдяки розрахунку МСР є ще одним важливим видом використання цього інструменту. Те ж саме можна сказати і щодо різниці в оплаті праці в залежності від рівня освіти в комбінації з поділом за статтю. За допомогою МСР може бути також розрахована заробітна плата найманих працівників на душу населення. Для аналізу політики наявність часових рядів МСР також має важливе значення для вимірювання впливу можливих змін у структурі зайнятих одночасно з точки зору складу і в міжгалузевому розрізі.

Характерною особливістю МСР є їх гнучкість. МНР має жорсткий формат, якого дотримуються у ході розробки таблиць для різних країн, тоді як МСР його не мають,

що пояснюється відмінностями в побудові національних статистичних обстежень, особливо на мікрорівні. Окрім того, кожна національна економіка має свої специфічні проблеми, розв'язанню яких має слугувати МСР в кожному конкретному випадку. Тому завдання побудови МСР суттєво розрізняються та покликані вирішувати в принципі інакші завдання для розвинутих країн і для країн, що розвиваються. Для розвинених країн це більш чутливий інструмент аналізу, для країн, що розвиваються – можливість оцінки наслідків політики. Отже, поряд з можливістю використання вже напрацьованих методів побудови МСР, перед дослідниками постає завдання узгодження наявної статистичної бази відповідно до мети побудови МСР з уже наявними методологічними підходами. Це, безумовно, буде мати наслідки як в плані застосування методологічних підходів, так і розвитку статистичної бази (розвиток показників, рекомендацій щодо різних видів обстежень тощо).

Перевагами використання МСР є також зростання важливості, надійності та ефективності даних, серед яких варто відзначити такі [3, С. 109–110]:

- МСР підвищує значущість економічних, соціальних та екологічних показників шляхом об'єднання їх в єдину інформаційну систему мезорівня, що надає змогу проаналізувати результати соціально-економічної політики в різних областях;
- надійність підвищується внаслідок співставності більшості даних на мезорівні, що дозволяє перевіряти їх логічні тотожності: компоненти повинні бути підсумовані, рахунки – збалансовані, і результати розрахунків на мікрорівні мають відповідати агрегованим показникам макrorівня;
- ефективність підвищується шляхом використання уніфікованих одиниць, класифікацій і понять в усій системі. Це спрощує зіставлення даних різних обстежень, що, в свою чергу, дозволяє отримувати надійніші результати.

Загальну схему переходу від МНР до орієнтованої на працю МСР з врахуванням розвитку статистичної бази в Україні, а також її основні аналітичні можливості наведено на рисунку.

Схема побудови орієнтованої на працю матриці соціальних рахунків та її аналітичні можливості

Джерело: складено автором.

Для побудови орієнтованої на працю МСР в Україні використовувались показники чисельності найманих працівників та розміри їх заробітної плати у розрізі статі, рівня освіти, статусу зайнятості, видів діяльності та ін. Зазначені показники були отримані з декількох джерел додаткових даних. Однак варто зазначити, що при побудові МСР для України виникають певні проблеми прикладного характеру. Зокрема, можемо виділити такі: 1) необхідність додаткової деталізації даних національних рахунків; 2) обстеження підприємств щодо рівня заробітної плати працівників за статтю, віком, освітою та професійними групами було проведено вперше у 2012 році, при цьому його планується проводити лише раз у чотири роки; 3) у ході проведення обстеження з питань економічної активності населення окремі показники (наприклад, професія, вид діяльності підприємства) фіксуються зі слів респондентів, що призводить до викривлення даних щодо зайнятості населення. У дослідженні [8] відображено етапи процесу побудови та окремі результати використання орієнтованої на працю МСР в Україні.

Висновки. За результатами виконаного дослідження встановлено, що відсутність ґрунтовних методологічних розробок та практики застосування матриць соціальних рахунків в Україні за значної залежності методології побудови від наявного статистичного забезпечення актуалізують дослідження методологічного та прикладного характеру побудови матриць із визначенням їхніх аналітичних можливостей та основних аспектів удосконалення інформаційного забезпечення соціально-економічної політики.

Одним із широко використовуваних видів матриць соціальних рахунків є орієнтована на працю матриця, яка застосовується для оцінки попиту та пропозиції робочої сили за певними ознаками. Серед її основних характеристик є гнучкість побудови і значні аналітичні можливості у відповідності до мети аналізу та особливостей національної статистичної системи.

Побудова орієнтованої на працю матриці соціальних рахунків передбачає комплексне використання даних із різних джерел та рівнів агрегації за допомогою висхідного або низхідного підходів, що забезпечує достатню надійність та точність отриманих результатів. Можна стверджувати, що в цілому в Україні існує інформаційна база для побудови та використання орієнтованої на працю МСР.

Орієнтована на працю матриця соціальних рахунків дає змогу виконувати детальний та глибокий аналіз розподільчих процесів в економіці, виявляти істотні взаємозв'язки між актуальними соціально-економічними процесами.

Аналітичні можливості такої матриці є значно ширшими від традиційних підходів до дослідження продуктивності затрат праці й зайнятості; складу зайнятих за видами діяльності за статтю, рівнем освіти; диференціації вартості праці за гендерною ознакою і за видами діяльності тощо. Зокрема, аналіз структури зайнятих за статтю та освітнім рівнем у кожному виді діяльності дає змогу визначити співвідношення розміру оплати праці зайнятих за характеристиками статі та освіти та здійснити оцінку цього співвідношення, визначити причини виникнення.

Варто також вказати, що існують суттєві можливості у моделюванні та прогнозуванні економічних процесів на ринку праці за допомогою орієнтованої на працю матриці соціальних рахунків, зокрема щодо збалансованості попиту та пропозиції робочої сили.

ЛІТЕРАТУРА

1. Eurostat Manual of Supply, Use and Input-Output Tables [Електронний ресурс] / EC Luxembourg, 2008. – 590 pp. – Режим доступу : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-RA-07-013/EN/KS-RA-07-013-EN.PDF.
2. Pyatt G. Social Accounting Matrices. A basis for Planning [Електронний ресурс] / Graham Pyatt, Jeffery I. Round. // A World Bank Symposium. Washington, D.C., USA, 1985. – 298 p. – Режим доступу : http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/1999/12/02/000178830_98101901520228/Rendered/PDF/multi_page.pdf.
3. Handbook on social accounting matrices and labour accounts [Електронний ресурс] / Population and social conditions. – European commission, 2003. – Vol. 3. – 200 p. – Режим доступу : <http://forum.europa.eu.int/Members/irc/dsis/employ/home>.
4. Захарченко Н.Г. Использование матриц социальных счетов в моделировании структуры экономической системы / Н.Г. Захарченко. // Пространственная экономика. – 2012. – № 1. – С. 69–89.
5. Мартякова Е.В. Использование матрицы социальных счетов для оценки мультипликативных эффектов в экономике / Е.В. Мартякова, В.В. Лепа. // Наукові праці ДонНТУ. Серія : економічна. – 2005. – Випуск 100-2. – С. 150–157.
6. System of National Accounts, 2008 / UN, New York. – 2009. – 662 p.
7. Матрицы счетов для анализа социальных процессов [Електронний ресурс] / Европейская экономическая статистика : Конференция европейских статистиков. – Женева, 6–8 октября 2008. – 17 с. – Режим доступу : <http://www.unecsc.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/ge.30/2008/15.r.pdf>.
8. Саріюгло В.Г. Заробітна плата в Україні: актуальні питання інформаційного забезпечення вимірювання та аналізу / В.Г. Саріюгло, Г.І. Терещенко // Демографія та соціальна економіка. – 2015. – № 1(23). – С. 173–183.

REFERENCES

1. Eurostat Manual of Supply, Use and Input-Output Tables. (2008). EC Luxembourg, 590 p. Retrieved from http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-RA-07-013/EN/KS-RA-07-013-EN.PDF [in English].
2. Graham, Pyatt, & Jeffery I., Round. (1985) Social Accounting Matrices. A basis for Planning. Washington, D.C., USA, 298 p. Retrieved from http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/1999/12/02/000178830_98101901520228/Rendered/PDF/multi_page.pdf [in English].
3. Handbook on social accounting matrices and labour accounts. (2003). European commission, Vol. 3. Retrieved from <http://forum.europa.eu.int/Members/irc/dsis/employ/home> [in English].
4. Zaharchenko, N.G. (2012) Ispol'zovanie matric social'nyh schetov v modelirovanii struktury jekonomichej sistemy [The use of social accounting matrices in modeling the structure of the economic system]. *Prostranstvennaja jekonomika – Spatial Economics, Vol. 1*, 69–89 [in Russian].
5. Martyakova, E.V., & Lepa, V.V. (2005) Ispolzovanie matritsyi sotsialnyih schetov dlya otsenki multiplikativnyih effektov v ekonomike. [The use of social accounting matrices to assess the multiplier effect in the economy]. *Naukovi pratsi DonNTU. Seriya : ekonomichna – Proceedings DonNTU. Ser. : economic, 100-2*, 150–157 [in Russian].
6. System of National Accounts, 2008. (2009). UN, New York, 662 p. [in English].
7. Matritsyi schetov dlya analiza sotsialnyih protsessov (2008). [Social Accounting Matrices]. *Zapiska Statisticheskogo upravleniya Portugalii, Evropeyskaya ekonomicheskaya politika. Konferentsiya evropeyskih statistikov*. Zheneva, 6–8 oktyabrya 2008. – Conference of European Statisticians – Vol. 15, 17. Retrieved from <http://www.unecsc.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/ge.30/2008/15.r.pdf> [in Russian].
8. Sarioglu, V., Tereshchenko, H. (2015). Zarobitna plata v Ukraini: aktual'ni pytannya informatsiynoho zabezpechennya vymiryuvannya ta analizu [Wages in Ukraine: up-to-date issues of the information support of measurement and analysis]. *Demohrafiya ta sotsial'na ekonomika – Demography and Social Economy, 1(23)*, 173–183 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції журналу 12.12.2014.